

Makalenin Türü:	Başvuru Tarihi:	Kabul Tarihi:
Araştırma Makalesi	12/07/2024	26/10/2024

BATMAN KENTSEL ULAŞIMDA MÜZİK KÜLTÜRÜ

Yiğit KARABULUT¹

Münevver DENİZHAN²

Özet

Araştırmanın amacı, Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Batman ilinde hizmet veren şehir içi toplu taşıma araçlarından biri olan dolmuşlardaki müzik kültürünün nasıl olduğunun incelenmesidir. Bu çalışmada alan/saha araştırması tekniği kullanılmıştır. Görüşme yöntemi ile veriler toplanmış, görüşme soruları alan uzman bireylerden görüş alınarak hazırlanmıştır. Şehrin coğrafi konumu ve ekonomik nedenlerle göç alması sebebiyle zengin bir kültür çeşitliliğinin varlığı tespit edilmiştir. Bu durumun şehir içinde oluşmuş topluluklara yansımış olduğu ve onların kültürlerine etki ettiği gözlenmiştir. Araştırmada; resmi olmayan, kendilerine özgü çalışma şartlarına ve ortamlarına sahip olan dolmuşçuluk oluşumuna değinilmiştir. Dolmuş folklorunda bir alt başlık olarak müzik kültürü ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda sosyal hayatla iç içe herhangi bir oluşumun kültürünün, buldukları şehirden, etkileşim içinde olduğu halklardan, çevreden, yaşantılarından (yaş, güncellik) koparılamaz bir bütünlük içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, kültür, müzikoloji, folklor, dolmuş.

Music Culture in Batman Urban Transportation

Abstract

The aim of the research is to examine the music culture in mini buses, one of the urban public transport vehicles serving in Batman province located in the South eastern Anatolia region. A field research technique was used for this research. Data were collected by interview method, and interview questions were prepared by taking opinions from experts in the field. The existence of a rich cultural diversity has been determined due to the geographical location of the city and migration for economic reasons. It was observed that this situation was reflected in the

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, karabulutiyigit@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8326-7760.

² Yüksek Lisans, Batman Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, mune.01@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0001-4985-5793.

communities formed in the city and affected their cultures. In the research; the formation of minibüs driver, which is unofficial and has its working conditions and environments, has been mentioned. Music culture has been discussed as a sub-heading in mini bus folklore. As a result of the study, it was concluded that the culture of any formation intertwined with social life is in an integrity that cannot be separated from the city they are in, the people they interact with, the environment, and their lives (age, actuality).

Keywords: Music, Culture, musicology,folklore,minibus.

1. Giriş

Dolmuşçuluğun tarihçesi Tekeli ve Okyay (1980)'a göre; 1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrası başta Amerika sonra tüm dünyada etkisini göstermiştir. Türkiye de bunu derinden hisseden ülkelerden biridir. İstanbul Cağaloğlu'nda lokanta işleten bir esnaf, işler kötü gidince bir taksi alıp şoförlüğe başlar. Sefer sayısı günde bire düşünce müşterisinin önerisiyle aynı seferde birden fazla yolcu almaya başlar. Ve dolmuşçuluk böyle doğmuştur. Bu hizmet ilk zamanlar “taksi-dolmuş” olarak anılmıştır. “Dolmuş” terimi dolu olmak veya doldurulmak anlamına gelir. Başar Özbilen “Bir ara toplu taşıma türü olarak dolmuşun mevcut toplu taşıma ağına entegrasyonu: Ankara örneği” adlı yüksek lisans tezinde, “Bu terim Türkiye’de resmi olmayan bir şekilde ortaya çıkan bütün transitleri temsil etmekteydi Taksi-dolmuş ve minibüs-dolmuş gibi” olarak durumu aktarmaktadır (Özbilen, 2016).

Dolmuş kültürünün Türkiye genelinde yaygın olduğu görülmektedir. İnsanların günlük alışkanlıklarında taşıt tercihleri arasında pratik ve hızlı olması sebebiyle önemli bir yere sahip olduğu düşünülebilir.

Dolmuşçuluk, çoğalan nüfusla birlikte ulaşım hizmetlerindeki açığı kapatmak için halk tarafından oluşturulan bir olguyu ifade etmektedir. Zamanla sadece şehir içinde değil şehirlerarası da hizmet vermiştir. Batman’da şehir içi ulaşımında önemli bir yeri olan dolmuşçuluğun kendine has bir kültürü olduğu düşünülebilir.

Dolmuşçuluk folkloruyla ilgili birden fazla çalışma yapılmıştır. Bu alanda en çok başvurulan kaynak İlhan Tekeli ve Tarık Okyay’ın birlikte yazdıkları Dolmuşun Öyküsü adlı kitaptır. İlhan Tekeli ve Tarık Okyay, Yiğit Gülöksüz’ün de katıldığı ve 1976 yılında Gecekondu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir başlıklı bir kitap olarak basılan çalışmaları sürecinde dolmuş üzerine bir çalışma olmadığını fark ederler. Onlara göre bu durum araştırmacıların sınıfsal konumundan kaynaklanan yöntemsel bir körlüğün yansımasıdır. 20 temel başlık altında giriştikleri kapsamlı bir incelemedir. Söz gelimi: “Özel Araba Sahipliği ve Otomobil Üretimi Açısından Şehirsiz Ulaşım Sorunu”, “Şehirlerimizde Çıkar Grupları Açısından Plansızlık”, “Şehir Halkının Beslenmesinde Bir Dağıtım Kontrol Merkezi: Toptancı Halleri” ve “Şehirlerimizde Yeni Bir Büyüme Biçimi: Toplu Konut.” Bu 20 başlıktan altıncısı ise “Dolmuşlar ve Dolmuşçular” üzerinedir.

Belli bir yerin, mahallenin, oluşumun, komitenin müzik kültürünü öğrenmek için o yer veya oluşum hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bir memleketi, orda yaşayan halkları, yerli halkı tanımadan orada yer alan herhangi bir grubun müzik kültürü hakkında bir çalışma yapmak eksik olabilir. Bu çalışmada ilk olarak Güneydoğu Anadolu’da bulunan yer altı ve yer üstü zenginliğiyle bilinen Batman ili ve halk kültürü hakkında genel bilgilere yer verilmiştir.

Metin İpek’in Ankara’daki 100 Şoförle yaptığı mülakatlarla elde ettiği bilgiler ışığında yazdığı yüksek lisans tezinde, Ankara’nın Ulus semtine bağlı Rüzgârlı dolmuş duraklarındaki dolmuşçuların folkloru ele alınmıştır. Birinci bölümde; meslek folkloru ve taşıt folkloru hakkında bilgiler verilip konu ile ilgili dünyada ve Türkiye’de yapılan çalışmalar kronolojik olarak tanıtılmıştır. İkinci bölümde; “Dolmuş ve dolmuşçuluk” başlığı ile dolmuşçuluğun tarihsel süreçteki yeri hakkında bilgiler verilmiş; dünyadaki dolmuş çeşitleri tanıtılıp Türkiye’de ve özelinde Ankara’daki dolmuşçuluğun ortaya çıkışındaki toplumsal olgular irdelenmiştir. Bunun yanında toplumda ve dolayısıyla medya organlarında dolmuşçu algısı ele alınmış olup sinema ve televizyon eserlerinde dolmuşçu rolü incelenmiştir. Taşıt edebiyatı olarak da adlandırılan dolmuş yazıları, konularına göre sınıflandırılmış; karikatüristlerin dolmuşçuluk üzerine çizdiği karikatürler de derlenip dolmuşçu mizahı ürünleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, Ulus-Rüzgârlı dolmuşçuları meslek folkloru bağlamında ele alınmıştır. Dolmuşçuların mesleklerini icrası sırasında gözlem yönteminden yararlanılarak folklor materyalleri toplanırken mülakat yöntemi ile de dolmuşçuların anlatıları kayıt altına alınmıştır. Bu bölümde, dolmuşçuların ortak imgeleri olan argoları, jargonları ve lakapları, yeme içme alışkanlıkları, giyim kuşam şekilleri ve dinledikleri müziklere yer verilmiş ve dolmuş yazıları ve dolmuştaki diğer objeler üzerinden dolmuşçu kimliğiyle ilgili tespitlerde bulunulmuştur. Dolmuşçuların anıları ve dolmuşçu dayanışması üzerinde de durularak; Ankara (Ulus-Rüzgârlı) dolmuşçuluğunun folklor ürünleri aktarılmıştır.

2. Batman Halkı ve Kültürü

Tarihi kaynaklar incelendiğinde insanlığın ilk yerleşim ve yaşam alanlarından birinin de Mezopotamya olduğu görülmektedir. Batman ilinin yer aldığı topraklar Mezopotamya’nın kuzeyinde yer almaktadır. Düünden bugüne Batman, on bin yıllık kültür birikimi, içerisinde kurulan Petrol Sanayii ve bu sanayi tesislerine yapılan yatırımlarla çok çeşitli kültürel, etnik ve dini gruptan göç almıştır (URL-1).

Batman; Mezopotamya’nın Kuzeyinde yer alan önemli kentlerdendir. Yüzyıllar boyu bulunduğu coğrafyada tarihi, kültürel ve doğal güzellikleriyle önemli bir merkez olan Hasankeyf, antik Mezopotamya’ya başkentlik yapmıştır (Gümüş ve Genç, 2022).

Bahsi geçen tüm bu olgular neticesinde Batman şehri, sosyal ve kültürel doku ile yaşam tarzları açısından büyük farklılıkları bünyesinde toplayarak çok dilli (Türkçe-Kürtçe-Arapça-Süryanice), çok dinli (Müslüman-Hristiyan-Ezidilik), çok renkli ve bunların doğal bir sonucu olarak çok sesli bir kültürel mozaik oluşturmaktadır. Bu folklorik zenginlik her alanda kendini

göstermektedir ve bu alanlardan biri de müziktir. Toplum ve müzik bir bütünü ayrılmaz parçaları gibidir. Bu manada müzik, insanın içerisinde bulunduğu toplumdan etkilendiği gibi onu da etkileyebilir (İmik, 2014).

2.1 Batman Şehir İçi Ulaşımında Kullanılan Toplu Taşıma Araçlar

Batman ilinde toplu taşıma araçları çok çeşitli değildir. Aktif olarak hizmet veren toplu taşıma araçları belediye otobüsü ve dolmuşlardır.

2.1.1 Dolmuş ve Dolmuşçuluk

Küreselleşen dünyada ilerleyen teknoloji, birçok iş alanında yeni ve teknolojik yöntemler getirdiği gibi ülkemizde de kırsal kesimlerde makineleşmeyle birlikte yaşam modellerini etkilemiştir. Tarımda insan etkisinin azalmasından dolayı topraktan kopan nüfus büyük şehirlere göç etmeye başlamıştır. Artmakta olan şehir nüfusuyla birlikte yeni semtler, mahalleler oluşmuştur. Bunun neticesinde kısa sürede çarpık ve dağınık bir şehirleşme ortaya çıkmıştır. Şehir merkezlerinin çevresinde genellikle seyrek bir biçimde içinde bir aileyi barındırabilecek konutlar yapılmıştır. Doğal bir şekilde kentin var olan ulaşım hizmetinin yetersiz kalması ulaşım taleplerinin doğmasına sebep olur. Gecekondu diye adlandırılan ve kent merkezleri ile düzenli bir mekân ilişkisi içinde olmayan gelişigüzel ve dağınık yerleşim alanları ortaya çıkmış ve bu alanlar zaman içerisinde kendine göre bir ulaşım-taşımacılık modeli oluşturmuştur. (İpek, 2017).

Dolmuş ile ilk tanışma İstanbul'da Sirkeci-Beykoz arasında çalışan dolmuş motorları ile gerçekleşmiştir. "Kaptı-kaçtı" denen ilk kara dolmuşları, 1920'li yılların sonunda İstanbul'da ortaya çıkmıştır. 1931'de Taksim-Karaköy arası adam başı 10 kuruşa çalışan seferlerin başladığı bilinmektedir (Emiroğlu, 2002, s.448).

Dolmuşçuların kendilerine ait mesleki kültürleri vardır. Dolmuşta dinledikleri müzikler, kendi aralarındaki konuşma dilleri, kendilerine has jargonları, tutum ve davranışları, araçtaki süs ve yazıları, kıyafetleri bu mesleki folklorun bir parçasıdır (İpek, 2017).

3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Batman ili şehir içi ulaşımında önemli bir yeri olan dolmuşların müzik kültürü nasıldır sorusuna yanıt aramaktır.

Müzik, insanoğlunun varoluşundan beri insan yaşamının en vazgeçilmez öğelerinden biridir. Müziği duymak, hepimiz için başkadır, zira müzikte iştme başlayınca konuşma ve yazı lisanı anlamını yitirir ve ortak dil kendini meydana çıkarır. Bir sanat dalı olan müzik, ülke, dil, din, ırk ayırt etmeksizin ortak bir duyum diline sahiptir. Müzik yapıtlarının üzerinde yapılan çalışmalar, meydana getirildikleri devir hakkında ekonomik, siyasi, tarihi vb. birçok veri

sağlayabilmektedir. Bu nedenle müzik teriminin sosyo-kültürel yapı ile pek çok mühim bağları bulunmaktadır. Müzik eskiden olduğu gibi gelecekte de kültürümüzün bir aynası gibi kültürel birikimi gelecek kuşaklara taşımaya devam edecektir. Bu anlamda müzik unsurlarının kültürel anlamda önemli fonksiyonu olduğu açıktır (İmik ve Haşhaş, 2020).

DeNora'ya (2020) göre gündelik yaşantımızda müzik, dikkat dağıtma, içe dönme, başa çıkma gibi durumlara yardımcı olan bir öz düzenleyicidir. Müziğin hayatımızdaki çok yönlü etkisi dikkate alındığında, dolmuşta dinlenen müziğin de kişiler üzerinde etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Dolmuşta dinlenen müziklerin belirleyicilerinin kimler olduğu, tercih edilen türlerin nedenleri ve etkilerinin neler olduğu sorularına cevap bulmak için bu çalışma yapılmıştır.

4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma dolmuşlarda müzik kültürü hakkında bir incelemedir. Araştırmada dolmuş kültürünün bir parçası olan müzik teması ele alınmıştır. Yıllardır ülkemizde iş gören bu mesleki oluşumun ulaşım hayatındaki yerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Dolmuşlar her gün onlarca insanın hayatında yer tutmaktadır. Her gün işe giderken, okula giderken, çarşıya, pazara, hastaneye, misafirlığe, alışverişe giderken insanlar bu araçlarda zaman geçirmekte ve bu kültüre dâhil olmaktadır. O yüzden bu mesleki oluşumun kültürüne ve halk kültürüne de ait bu konuyu sınırlı da olsa incelemenin önemli olduğu düşünülmektedir.

5. Araştırma Modeli

Batman şehir içi ulaşımında müzik kültürünün incelendiği bu araştırma nitel bir araştırmadır. Nitel yaklaşımda önemli olan tasviri bir bilgiye ulaşmak değildir. Daha derinlemesine bilgi edinmek temel amaçtır. Bu doğrultuda genellikle görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi nitel yaklaşımın doğasına uygundur (Pamuk, 2009). Dolmuşlardaki müzik kültürünü irdelemek için alan/saha araştırması tekniği kullanılmıştır.

Bu araştırma etnografik bir araştırmadır, belirli bir süre boyunca birbirleriyle etkileşim içinde bulunan bir grup insanın bir kültür ortaya çıkaracağı önermesinden hareketle araştırmasının merkezine insanın ürettiği kültürü yerleştirmektedir (Patton, 2014, s.81). Kültürün merkezi konumlanması, etnografyayı çok disiplinli bir çalışma alanı haline getirmiştir.

“Etnografik araştırmada amaç, grup üyeleriyle doğrudan ilişki kurmak ve grubun kültürel yapılarını ve bu yapıları oluşturan davranış ve deneyimleri açıklamaktır. Bu tür araştırmada bireyleri ve ilişkili başka insanları gözlemleyerek ya da onlarla görüşme yaparak onların günlük deneyimlerini belgeleme ya da tasvir etme üzerinde durulur” (Büyüköztürk, 2012, s.18). Başka bir deyişle, etnografya çalışmalarında amaç, belirli bir kültürü tanımlama ve yorumlamadır. Bundan dolayı, incelenen kültüre ait kavramlar, değerler, yaşantılar ve süreçler, odak noktalarını oluşturmaktadır.

Sosyal inşacı bir bakış açısıyla bakıldığında, toplum tarafından üretilenlerin bütünü olarak kültür, toplumun otantikliğini yansıttığından standardize edilmiş veri toplama araçları ile ölçülemez” (Pamuk, 2015). “Gözlenir, yaşanır, hissedilir. Bu nedenle, kültür analizi yaklaşımı ile araştırma yapan bir araştırmacının çalıştığı kültürü ve bu kültürün birey ya da gruplar üzerindeki etkilerini ayrıntılı ve derinlemesine anlayabilmesi için alanda uzun zaman kalması ve yoğun bir veri toplama süreci içine girmesi gerekir” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.77).

6. Çalışma Grubu

Batman merkezde ulaşım hizmeti veren dolmuş hatlarından araştırmacının ulaşabileceği ve araştırmaya katkı sağlayabileceği düşünülen dolmuş hatları belirlenmiştir. Dolmuş hatları belirlenirken Batman Merkezde farklı mahallelere sefer düzenleyen doğal olarak farklı müşteri kitlesine sahip dolmuşlar tercih edilmiştir. Batman’da görev yapmakta olan dolmuş şoförlerinden ulaşılabilen ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan dört dolmuş şoförü ile görüşme yapılmıştır.

Tablo1: Çalışma Grubu

Kod	Yaş	Meslek	Şehir	Hat
Ş1	37	Şoför	Batman	Üniversite
Ş2	33	Şoför	Batman	Üniversite
Ş3	53	Şoför	Batman	Beyaz Başlık*
Ş4	36	Şoför	Batman	Mor Başlık*

*Batman’da şehir içi ulaşımda dolmuşların güzergâhı tepesindeki başlıkların renginden bilinmektedir.

7. Veri Toplama Araçları

Üç farklı güzergâhtaki seferlerde müzik kültürü ekseninde dört farklı gözlem yapılmış ve notlar alınmıştır. İki alan uzmanından görüş alınarak yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanmıştır. Görüşmeler, görüşme soruları kullanılarak gönüllü şoförler ile farklı günlerde yüz yüze yapılmış, ses kayıtları alınmıştır.

Araştırma problemini yanıtlamak ve katılımcıları anlamak için, süreci “...onlara sormamız, kendi terimlerini kullanmalarına izin verecek bir biçimde ve kendi anlamlarının özü olan zengin içeriği en iyi şekilde ifade edebilecek bir derinlikte sormamız yerinde olacaktır” (Punch, 2011, s. 166). Bu tür araştırmalarda görüşmenin tercih edilme sebebi; görüşme yapılan kişilerin dünyayı nasıl gördüklerini anlamak, kullandıkları terminoloji ve yargıları öğrenmek

ile kişisel bakış açılarının ve deneyimlerinin karmaşıklığını yakalayabilmektir” (Patton, 2014, s. 348).

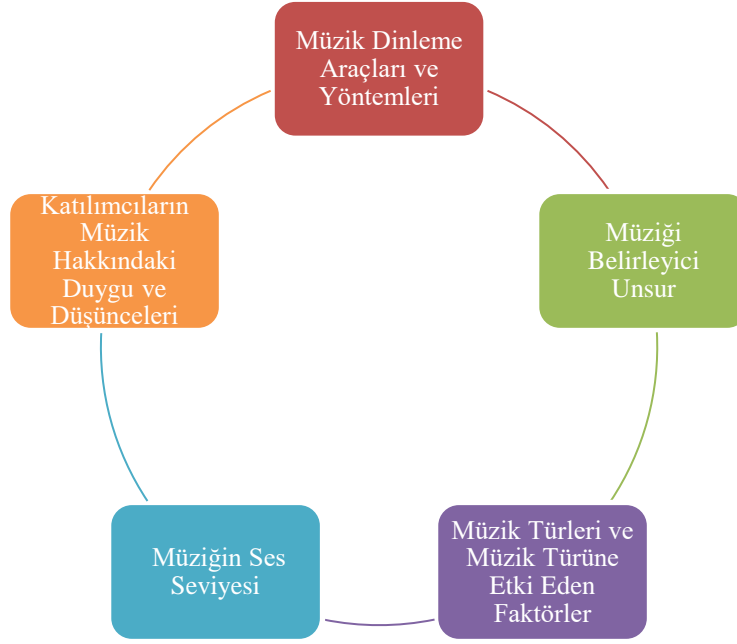
8. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde içerik analizi prosedürü kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur. Betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.227). Betimsel analizde oluşturulan temalar, içerik analizinde katılımcıların ifadeleriyle derinleştirilir.

Deşifre edilen metinlerin analizi bir alan uzmanı ve bir yüksek lisans öğrencisi tarafından tek tek incelenerek teyit edilmiştir. Görüşme kayıtları incelenerek cümleler, kelimeler kodlanmıştır. İçerik analizinde elde edilen kodlar, kategorize edilmiştir. Kategorilerden yola çıkarak temalar oluşturulmuştur. Veri analizi sürecinin ardından, her katılımcıya ait random olarak seçilen bir sayfa deşifre metin, başka bir alan uzmanına verilerek analiz etmesi istenmiş, çıkan kod- kategori ve temaların araştırmacıların ulaştıkları veri ile sağlama yapılmıştır. Bu bağlamda sağlama amacı ile yapılan analizlerin, araştırmacılar tarafından yapılan analizler ile yüksek oranda benzer olduğu ve geçerlik, güvenirlik olarak araştırmayı desteklediği görülmüştür.

9. Bulgular

Batman kentsel ulaşımında müzik kültürünün incelendiği bu araştırmada ulaşılan bulgular bu bölümde incelenmiştir.

Şekil 1.Bulgular

9.1 Müzik Dinleme Araçları ve Yöntemleri

Yolculukta müzik dinlemenin dolmuş şoförlerinde bir ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Bu ihtiyacın alışkanlığa dönüştüğü ve yolculuklarının olmazsa olmaz bir parçası haline geldiği görülmektedir. Kullandıkları müzik dinleme araç ve yöntemlerinden (flaş disk, bluetooth, radyo) herhangi birinde bir aksaklık, aksilik meydana geldiğinde alternatif bir seçenekle müzik dinlemeye devam ettikleri tespit edilmiştir. Gözlem ve görüşmeler neticesinde dolmuş şoförlerinin tercih ettikleri araç ve yöntemlerin radyo, flaş disk, telefona indirilen müzikler, AUX bağlantısı, müzik uygulamaları ve YouTube olduğu görülmektedir.

Konu ile ilgili şoförler şu aktarımlarda bulunuyor:

Ş1: “Genellikle radyo dinlerim. Radyo Batman FM veya YükselFM.99.9’u dinlerim.”

Ş1: “Kendi bluetooth’umu telefondan bağlayıp açarım.”

Ş1: “YouTube’den veya indirdiklerim.”

Ş2: “Uygulama var bende. Uygulamadan indiriyorum mesela bir beğendiğiniz parça var onu indiriyorum hemen iniyor. İnternet olup olmaması önemli değil.”

Ş2: “Yedekte flaşım var hemen flaşımı taktıyorum.”

Ş3: “Dinliyorum mesela Batman vardı 72.”

Ş3: “Benim özel müziğim vardır mesela ben onları dinliyorum.”

Ş4: “Radyoyu açarım.”

9.2 Müziği Belirleyici Unsur

Dolmuşta ne tür müziklerin dinleneceğini belirleyen faktörler incelendiğinde şoförlerin çoğunun ortak cevabı belirleyicinin kendileri olduğudur. Bu konuda şoförler şu aktarımda bulunuyor:

Ş3 *“Benim özel müziğim vardır mesela ben onları dinliyorum.”*

Ş3. *“Flaş ben seçiyorum.”*

Ş4: *“Kendim seçiyorum.”*

Ş4: *“Ama istemediğim hiçbir müzik benim arabamda olmaz.”*

Şoförler dinlenen müzik türünde belirleyici rollerini oynarken aynı zamanda yolcuların isteklerini ve yolcu profilini de göz önünde bulundurarak tercih yaptıklarını söylemektedirler.

Ş1: *“Yolcuların rahatsız olmayacağı şekilde seçerim. Hoşuma giden onları da mutlu edecek şekilde isterim.”*

Ş2: *“Kendi tercihim kullanıyorum ama tabi onların da tercihleri varsa onlarınkini de tercihlerini yerine getiriyorum yani.”*

Genellikle yolculardan gelen istek ve taleplerin olumlu yönde karşılandığı görülmektedir.

Ş2: *“Hemen YouTube ’den yazıyoruz isteklerini yerine getiriyoruz.”*

Ş3: *“Mesela o gün bir tane Diyarbakırlı geldi diyor abi bu müziği çalın mesela ben diyorum kusura bakma o bende yok başka parça istedi ben diyorum tamam çalsın.”*

Ş4: *“Evet mesela diğer yolcuların hakkını yemeyecek tarzda ise mesela sıkılmayacaklar tarzda ise sesini açıyorum.”*

9.3. Müzik Türleri ve Müzik Türüne Etki Eden Faktörler

Dolmuşçuluk hizmetinin, kent merkezlerindeki diğer toplu taşıma araçları gibi resmi, kurallı ve düzenli bir yapıya sahip olmadığı bilinmektedir. Dolmuş atmosferinin; Şoförün gün içindeki moduna, yolcuya, gün içindeki vakitlere, dolmuş şoförünün yaşına göre değiştiği gözlemlenmiştir. Bu değişkenliğin dolmuşlardaki müzik türlerine dolayısıyla müzik kültürüne ve ses yüksekliğindeki değişikliğe bile etki ettiği düşünülebilir.

Şekil 2. Müzik Türlerine Etki Eden Faktörler

9.4 Müzik Türleri

Dolmuş şoförlerinin tek bir müzik türü dinlemediği, müzik türünde devamlı değişikliğe gittiğine gözlem ve verilerle ulaşılmıştır. Kürtçe yayın yapan radyo frekansları başta olmak üzere flaş disklerine yükledikleri Kürtçe, Türkçe dilinde şarkılar dikkat çekmektedir. Çoğunlukla yerel halk müziği tercih edilmektedir. Şoförler yalnız kaldıklarında veya yolcu sayısı az olduğunda hareketli müzikler dinlediklerini ve akşam saatlerinde yavaş tempolu şarkılar açtıklarını dile getirmektedirler.

Örneğin Ş1: *“Sürekli aynı müziği dinlersem hem yolcu rahatsız olur hem ben rahatsız olurum”* diyerek yalnız bir tür dinlemediğini söylemektedir.”

Ş2 ve Ş3 de şu cümleleriyle bu durumu teyit etmektedir:

Ş2: *“Bazen arabesk dinlemek istiyorum bazen Kürtçe dinlemek istiyorum bazen Türkçe dinlemek.”*

Ş3: *“Kürtçe müziği özellikle dinliyorum. Ahmet Kaya dinliyorum, Ferhat Tunç dinliyorum.”*

Bazı şoförlerin müzik tercihleri konusunda, diğerlerine göre daha konservatif davranabilmekte olduğu görülmektedir.

Ş4: *“Aşırı sınıftan sınıfa atlamam. Fantezi, yavaş tempolu böyle şarkılar dinlerim mesela arabesk, pop ya da rock müzik dinlemem.”*

9.5 Yaş Etkisi

Dolmuş şoförlerinin yaşlarının müzik seçiminde etkili olduğu tespit edilmiştir. Genç şoförler, görece daha yaşlı şoförlere göre çeşitli müzik türlerine daha açık olmakla birlikte daha hareketli, alternatif müzik türlerini tercih etmektedir.

Ş4 konu ile ilgili şunları belirtmiştir;

Ş4: *“Yaş gruplarına göre ben müzik değiştiriyorum.”*

Ş4: *“Uzun hava tarzı dinler benim büyüklerim. Mesela benim gençlerim genelde rock pop mesela bizim kesimlerimiz benim yaş grubum ise genelde arabesktir.”*

Bazı Şoförler araçlarına binen müşterilerinin yaş grupları ile müzik türleri arasında bağlantı kurmakta ve buna göre tercih yaptığını belirtmektedirler.

Ş3: *“Benim yaşımda ben onları dinlemiyorum, arabeski”* diyerek yaşın müzik türüne etkisini belirtmiştir.

Dolmuştaki genç yolcuların dinlenen müzik türüne etki ettiğini de belirtiyorlar;

Ş2: *“Özellikle üniversite yolcularımızda oluyor. Ali Cabbar olsun Orhan Gencebay gibisinden yani bu tür şeyler oluyor yolcularımızda.”*

9.6 Yolcu Etkisi

Dolmuş şoförlerinin yolcu profili doğrultusunda müzik türü değişikliği yaptığı saptanmıştır. Örneğin:

Ş4: *“Artık yolcularımız o müziği beğenmiyorsa tepki vermiyorsa ben o müziği değiştiririm ona yakın bir tane daha koyarım.”*

Ş4: *“Mesela ben atıyorum duygum çok karışıktır mesela sinirlenmişimdir birine gidip arabesk açmam. Benim kendi yükümü yolcularıma yansıtmam.”*

Diyen dolmuş şoförü yolcu beğenisinin dikkate alındığını ve yine yolcu beğenisi kaygısıyla bazı şarkıları dinlemekten sakındığını belirtmektedir.

Ş3’te dinlediği müziklerde bu duruma dikkat ettiğini belirtmektedir.

Ş3: *“Halkın tercihleri, özellikle onları dikkate alıyorum.”*

Ş3: *“Renginden belliyorum adam bu parçayı istiyor.”*

9.7 Kültür Etkisi

Çok dilli ve farklı kültürleri bir arada barındıran kültürel açıdan zengin bir mozağe sahip olan bir şehir olarak Batman’da dinlenen müziklerde de bu zengin kültürün etkilerini görmenin mümkün olduğu düşünülmektedir. Konuyla ilgili:

Ş4: *“Mesela benim kendi listemde bir Türkçe bir Kürtçe olur. Üst üste üç Kürtçe üst üste üç Türkçe dinlemem.”*

Ş4: *“Çalışma etkilemiyor aslında. Kültür yetiştirildiği yer dinlediği müziğe etki ediyor. O yüzden tarzları da farklı oluyor”* aktarımında bulunuyor.

9.8 Zaman Etkisi

Günün farklı vakitlerinde farklı yaş gruplarından yolcuların dolmuşta binmesinden ötürü her vakitte farklı müziklerin çalındığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda:

Ş4: “Yolcu seferlerine göre müzik dinlerim, mesela sabahları öğrenci saatlerinde öğrenci müzikleri dinlerim mesela daha çok öğleden sonra 9’dan sonra orta yaş kesime hitap eden orta yaş kesim müzik açarım, akşama doğru karışık açarım” aktarımında bulunuyor.

Ş1: “Öğlen saatlerinde bize daha çok böyle normal şarkılar hoşuma gidiyor, yalnız kalınca da genellikle hareketli açarım” demektedir.

9.9 Müziğin Ses Seviyesi

Dolmuşta dinlenen müziklerin ses seviyesinin belirlenmesinde yolcu sayısının, gün içindeki zaman diliminin, trafik yoğunluğunun etkili olduğu saptanmıştır. Kimi şoför yolcu sayısı çokken sesi kısarken, kimi şoför gürültüyü bastırmak, tek bir ortak paydada buluşmak için sesi açtığını belirtmektedir.

Ş1: “Gün içi yolcudan dolayı onları rahatsız etmemek amaçlı hangisi çıkarsa kısık bir sesle dinlerim.”

Bazı şoförler yolcu kalabalığını, konuşma, tartışma seslerini bastırmak için sesi yükselttiklerini belirtiyor.

Ş4: “Yolcular tartıştığında konular açıldığında o zaman biraz müzik sesini yükseltirim hani kimse kimsenin sesini duymasın... Hem çok sakın olduğunda müzik sesi yükseliyor bir de yolcular kendi aralarında çok konuştuklarında.”

Bazı şoförler gün içinde yoğun vakitler olarak iş saatlerini belirterek şunları ifade etmekte;

Ş2: “Genellikle biz 8 ile 10 arası şey yapıyoruz çünkü neden yüksek açtığımızda müsait bir yer dediğinde duymuyoruz.”

Ş1: “Yani yolcularla uğraşmaktan zaten dinleyemiyorsunuz ve onların sesi gelmiyor. İndir diyor ve mesela müzik ne kadar kısıkta olsa anlaşılıyor, Yolcuları duyamıyorsunuz, tabi anlaşılıyor.”

Müzik türünde ve ses yüksekliğinde taleplerin daha çok genç nüfustan geldiği tespit edilmiştir. Orta yaş ve üstü yolcuların müzik türüne veya sesine müdahale etmediği görülmektedir. Bu konu hakkında;

Ş3: “İstiyorlar parçaları mesela öğrenciler özellikle bizim üniversite öğrencileri istiyorlar.”

Ş2: “Evet oluyor. Özellikle üniversite yolcularımızda oluyor.”

9.10 Katılımcıların Müzik Hakkındaki Duygu ve Düşünceleri

Yolculuk dendiğinde akla ilk gelen olgulardan biri de yolda dinleyeceğimiz müziklerdir. Müzik yolculuğun zahmetini, mesafe kaygısını, stresini, yalnızlık hissini büyük oranda aldığı düşünülebilir. Müzik olmadan uzun süre yolculuk yapmak düşüncelere dalmaya ve dalgınlığa bağlı problemlere sebebiyet verebilir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte müzik dinleme araçlarında alternatifler artmıştır bu durum araçlarda müzik dinlenmesini geçmişe göre daha konforlu bir hale getirmiştir.

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler doğrultusunda müziğin sadece iş hayatlarında bir yeri olmadığını aynı zamanda günlük yaşamlarında da müziğin önemli bir yeri olduğu aktarımında bulundular.

Ş3: *“Ben evde de müzik dinliyorum”* diyerek bu duruma örnek vermiştir.

Müzik dinlerken hissettiklerini bazı şoförler şöyle ifade etmiştir;

Ş1: *“Müzik parçasına göre benim ruhum da etkileniyor ona göre hareket ediyorum zaten.”*

Ş1: *“Yani o da huyuma göre üzölmek istediğim zaman üzgün bir parça açıyorum, çok üzölüyorum. Eğlenceli açınca kendime geliyorum, o zamanki ruh şeyine bağlı.”*

Ş4: *“Fon müzikler dinlediğimde mesela onu dinlediğimde ister istemez kendiniz eşlik ediyorsunuz. Ama mesela fantezi dinlediğimizde aşk acılarımızı ve ayrılık acılarını dinlediğimizde ona göre tepki veriyorsunuz ister istemez.”*

Ş4: *“Müzik bizim ruhumuz yani. Müzik bizi ister istemez etkiliyor. Mesela bugün trafik çok yoğun olduğunda yolcu ile kavga edeceğime arabayla korna yapacağıma müziğin sesini biraz açarım onu dinlerim o anı yaşarım.”*

Katılımcılar müzik dinlemenin iş yüklerini hafiflettiğini, kendilerine iyi geldiği için müzik dinlemeyi tercih ettiklerini söylemektedir.

Ş2: *“Daha çok mutlu oluyorum hem yolcu alırken hem yolcu indirirken daha böyle bir iş hevesi oluyor yani diyerek bu konuda hissettiklerinin belirtmiştir. Bir diğler katılımcımız da şunları ifade etmiştir.”*

Ş1: *“Yolcularla uğraş, ücret al ve o müzik biraz insanı stresli insanı rahatlatıyor. Yaptığınız iş stresli müzik sizi rahatlatıyor tabi.”*

Sonuç

Ölkemizde önemli bir ulaşım aracı olan dolmuşların folklorunun, kendilerine has giyim-kuşam, yeme-içme, konuşma dili (jargon), dolmuştaki aksesuarları, müzik tarzları, dolmuştaki yazıları, süslemeleri olduğu görölmektedir. Motorlu taşıtlar modern folklorunda iki türde ortaya çıkmaktadır, birincisi görece ve kısmen değişikliklerle ulus geleneğine modern yaşamın

izleridir. İkincisi motorlu taşıtlar kendilerine has ve motor dünyasına özgü yeni bir gelenek oluşturmuşlardır (Sanderson, 1969). Böylelikle merkez noktası taşıtlar olan yeni folklor öğelerinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Dolmuşlar şehirlerdeki belediye otobüsleri, tramvaylar, metrobüsler, metrolar gibi resmi bir çalışma ortamına tabi olmadıkları tespit edilmiştir. Hem sürede hem duraklarda esnektirler. Çalışma hayatlarındaki bu esnekliğin müzik tercihlerine ve dolmuşların müzik kültürüne de yansıdığı söylenebilir.

Bu araştırmada Batman ilinin kentsel ulaşımında dolmuşların önemli bir yere sahip olduğu sonucu belirlenmiştir. Kentsel ulaşımın müzik kültürü bağlamında incelendiği bu araştırmada dolmuşların müzik kültürü incelenmiş, dolmuşlarda müzik dinleme araçları ve yöntemleri, müziği belirleyici unsurlar, müzik türleri ve müzik türlerine etki eden faktörler, müziğin ses seviyesi, katılımcıların müzik hakkındaki duygu ve düşüncelerine yönelik sonuçlara ulaşılmıştır.

Müzik dinleme araçları ve yöntemlerinin çeşitlilik gösterdiği ve her dolmuşta farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Radyo yayınına ulaşamadığında flaş disk kullanmaları, flaş diski unuttuklarında radyo açmaları, bluetooth kullanarak telefonlarını bağlamaları, yani müzik dinleme araçlarının çeşitliliği müziksiz kalmayı tercih etmedikleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Müziği belirleyici unsurun öncelikli olarak şoförler olduğu fakat zaman zaman yolcuların taleplerinin de gerçekleştiği görülmektedir. Müzik tercihlerinde şoför genellikle kendi beğenisini ön planda tutmaktadır. Yolcular sürekli değişişe de şoför aynı araçta saatler geçiriyor, doğal olarak kendi beğenisi belirleyici olabilmektedir.

Müzik türleri açısından zengin bir çeşitlilik olduğu, müzik türlerinin belirlenmesinde, yaş, yolcu, kültür, zaman etkenlerinin önemli bir yeri olduğu tespit edilmiştir. Kişisel müzik beğenimizin meydana gelmesine etkisi olan faktörler incelendiğinde hemen hemen hepsinin temelinde sosyo-kültürel, ekonomik öğelerin yanında duygusal dünyamız ve ruh halimiz de epey etkilidir (İmik, 2007; Şenel, 2014; Gedik, 2007). Her ne kadar yaş, zaman ve yolcu etkisi var ise de müzik türlerindeki çeşitliliğe Batman ilinin çeşitlilik açısından zengin bir mozaik(kültür, tarih, yaşantılar) sahip kültürünün etkili olduğu görülmektedir.

Müziğin ses seviyesinin belirlenmesinde yolcu sayısının, trafik yoğunluğunun, gün içindeki zaman diliminin etkili olduğu saptanmıştır.

Müziğin, katılımcıların iş yüklerinin hafiflettiği, streslerini azalttığı, müzik dinlemeyi tercih ettikleri, müzik dinlemeyi sevdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Saatlerce direksiyon başında aynı yolda tekrar tekrar aynı şeyleri yaşamak onlar için monoton bir iş tecrübesi olduğu görülmektedir, ayrıca yolcular ve trafik faktörü de stres oluşturabilmektedir. Müziğin şoförlerin bu stresli ve monoton iş saatlerinde rahatlatıcı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Müziğin işlevlerinden biri de, hatırlatma, içsel bağ kurma, gündelik işleri ve vazifeleri kolaylaştırma gibi etkileri vardır (Kumpasoğlu, 2022).

Bu çalışma, Batman Merkezdeki farklı hatlarda ve saatlerde yapılan gözlem ve bu hatlarda görev yapan dolmuş şoförleriyle yapılan görüşmeler sonucunda meydana gelmiştir. Dolmuşçuluk kültürüyle ilgili yapılan çalışmalar mevcuttur ama yeterli olmadığı düşünülebilir. Böyle çalışmaların konusu ve çalışma alanı genişletilebilir. Çalışmaların çoğu Ankara’da yapılmıştır. Başka şehirlerde de yapılabilir ve şehirlerdeki çalışmalar karşılaştırılabilir. Yolcular da çalışmalara katılabilir. Zira günlük yaşantıda (özellikle büyükşehirlerde) insanların zamanlarının belli bir kısmı dolmuşlarda geçtiği görülmektedir. Dolmuşçuluk kültüründe birden fazla etken (şoför, yolcu, semt sakinleri, il kültürü vs.) vardır. Bu etkenlerin her biri ayrı ayrı incelenebilir.

Kaynakça

- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları.
- Denora, T. (2000). *Music in everyday life*. Cambridge University Press.
- Emiroğlu, K. (2002). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. Dost Yayınevi.
- Gedik, A.C. (2007). *Popüler müzikte beğeni farklılıkları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Genel bilgiler (2024). Batman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü içinde. <https://batman.ktb.gov.tr/TR-56575/genel-bilgiler.html>.
- Gümüş, M. ve Genç, V. (2022). Batman’da Kültür ve Turizm Batman Vizyon-2030 Arama Konferansı (tam metin kitap) İ. Demir, H. Aydın ve F. Korkmaz (Ed.). Batman Üniversitesi Yayınevi.
- İpek, M. (2017). *Meslek folkloru bağlamında Ankara (Ulus-Rüzgârlı) dolmuşçuluğu* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- İmik, Ü. (2014). *Müzik ve medya*. Gece Kitaplığı Yayınevi.
- İmik, Ü. (2007). *Sosyal Statünün Müziksel Beğeniye Etkileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- İmik, Ü. Ve Haşhaş, S. (2020). Müzik nedir ve hayatımızın neresindedir. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 6(2), 196-202.
- Kumpasoğlu, B., B. (2022). Müzik Dinlemeye Sosyolojik Yaklaşım; Denora ve “Gündelik Yaşamda Müzik”. *Akü Amader*, 8(16), 234-244.
- Özbilen, B. (2016). Integration Of Dolmuş As A Paratransit Mode To The Existing Public Transport Network: Ankara Example = *Bir ara toplu taşıma türü olarak dolmuşun mevcut toplu taşıma ağına entegrasyonu: Ankara örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Pamuk, A. (2009). *Vatandaş yetiştirme aracı olarak tarih öğretimi: ortaöğretim düzeyinde*

- öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri (Trabzon-Tunceli örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Patton, M., Q. (2014). *Nitel Araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. ve Ed.). Pegem Akademi Yayınları.
- Punch, K., F. (2011). *Sosyal araştırmalara giriş* (D.Bayrak, H.B. Arslan ve Z. Akyüz, Çev.). Siyasal Kitapevi.
- Sanderson, S. (1969). TheFolklore of the Motor-Car. *Folklore*. 80(4), 241-252.
- Şenel, O. (2014). Müzik tercihinin karmaşık arka planı. *Journal of International Social Research*, 7(30), 213 227.
- Tekeli, İ. ve Okyay, T. (1980). *Dolmuşun öyküsü*, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği Yayınları.
- Yıldırım. A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.